

Bertrand M Patenaude: Recension av Robert Services Trotskij-biografi.

[Ur *American Historical Review*, juni 2011, s. 900-902. Biografin som recenserar är *Robert Service, Trotsky: A Biography*, Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2009. Boken av David North: *In Defense of Leon Trotsky*, Oak Park, Mich.: Mehring Books, 2010.]

Robert Service, som har skrivit biografier om V I Lenin och Josef Stalin och en historisk bok om världskommunismen, har nu givit ut en biografi om Leo Trotskij. "Syftet med denna bok", förkunnar Service i början, "är att gräva upp det gömda livet" (sid 4). Det förefaller som om han har satt sig för att misskreditera Trotskij ordentligt som historisk person och som människa. Hans Trotskij är inte bara arrogant, självrättfärdig och självupptagen. Han är massmördare och terrorist, en kall och hjärtlös son, make, far och kamrat, och en intellektuell lättviktare som förfalskade redogörelsen för sin roll i den ryska revolutionen, och vars skrifter har fortsatt att lura generationer av läsare – en bluff som vidmakthållits av hans helgonbiograf Isaac Deutscher. I sin iver att meja ner Trotskij förvränger Service de historiska dokumenten så mycket och begår han så många direkta faktamisstag att hela företagets intellektuella hederlighet går att ifrågasätta.

In träder David North. North är en amerikansk trotskist vars bok är en samling av recensioner och uppsatser om Services bok och tidigare biografier om Trotskij av Ian Thatcher och Geoffrey Swain.* (Han nämner inte min bok från 2009, *Trotsky: Downfall of a Revolutionary* [Trotskij, en revolutionärs undergång].) Med tanke på Norths trotskism skulle man rimligtvis kunna misstänka honom för överdrifter i sin resumé av Service. Men en noggrann analys av Norths bok visar att hans kritik av Service är precis vad Trotskijforskaren Baruch Knei-Paz skriver i en baksidestext: "detaljerad, minutiös, vältalig och förödande". I sitt försök att anklaga Trotskij använder Service hans självbiografi, **Mitt liv** [finns på marxistarkiv.se - öa], som främsta bevis, och han kallar den "ett mästerverk i politiskt fiffel maskerat med en litterär alkemists konstgrepp" (sid 403). Service har undersökt vad han på ett ställe säger är det "första utkastet" till Trotskijs memoarer i Hoover-arkiven, "som innehåller mycket information som han uteslöt ur den tryckta versionen" (sid xix). På ett annat ställe skriver han: "Genom att jämföra utkastet och korrekturen kan vi få en glimt av sidor hos hans uppväxt som under lång tid varit dolda" (sid 12).

I diskussionen om Trotskijs ungdom riktar Service in sig på Trotskijs påstådda förlägenhet över sina föräldrars välstånd (Trotskijs far var en välbärgad lantbrukare i södra Ukraina) och sitt judiska ursprung (Trotskij föddes som Lev Davidovitj Bronstein). Men varken här eller på andra ställen kan Service ge ett enda exempel på någon avgörande skillnad mellan de publicerade memoarerna och utkastet. I sin skildring av Trotskijs ungdom litar Service i själva verket nästan helt till den publicerade versionen av **Mitt liv**, inte tidigare utkast.

Service anklagar Trotskij för att i sina memoarer vara "sektiv, undvikande och självförhärligande" (sid xxi) (som om inte de flesta memoarer passar denna beskrivning), ändå läser han andra memoarer helt okritiskt (till exempel Gregorij A Zivs och Claire Sheridans) när de framställer Trotskij i ett ogynnsamt ljus.

Services fientliga inställning till Trotskij visar sig allra tydligast i hans behandling av Trotskijs relation med Alexandra Sokolovskaja, en kamrat som han gifte sig med i fängelset 1899 och som han lämnade kvar med deras två barn när han flydde från exilen i Sibirien 1902. Senare sa Trotskij att det var med hennes välsignelse som han flydde från Ryssland för att ansluta sig till Lenin och andra ryska marxister i Västeuropa. Men enligt Services berättelse "planerade Bronstein att överge henne i vildmarken i Sibirien... Knappt hade han blivit far till två barn innan han bestämde sig för att smita. Få revolutionärer lämnade en sådan oreda efter sig. Ändå handlade han enligt den revo-

* Två av Norths recensioner av Services biografi finns på marxistarkiv.se – öa.

lutionära uppförandekoden” (sid 67). Service ansåg det nödvändigt att mjuka upp sin kritik med denna sista mening, men senare i boken säger han rakt ut att Trotskij ”spolade sin första fru” (sid 112).

I själva verket gav Trotskijs familj i Ryssland stöd till Sokolovskaja och deras döttrar och hon dog under den Stora terrorn som trotskist. Service inte bara misslyckas att erbjuda det minsta bevis som motsäger Trotskijs redogörelse, utan han manipulerar också de bevis som finns tillgängliga. Han plockar fram något som han presenterar som ett fällande citat från Trotskijs memoarer: ”'Livet', sa Trotskij som om det vore den enklaste sak i världen, 'skilde oss åt'” (sid 67). Enligt Services redogörelse är detta liktydigt med att Trotskij hjärtlöst rycker på axlarna: saker och ting händer. Men som North påpekar har Service huggit av Trotskijs mening, som lyder så här: ”Livet skilde oss åt, men ingenting kunde förstöra vår vänskap och vårt intellektuella släktskap” (sid 125). Så här visar det sig att Service stryker olämplig text ur den självbiografi som han anklagar Trotskij för att ha redigerat för att dölja besvärande stycken.

Mängden av faktiska misstag i Services bok är, som North säger, ”förvånande” (sid 167). Jag har räknat till fler än fyra dussin. Service blandar ihop namnen på Trotskijs söner, misstar sig på den största politiska gruppen i den första Duman 1906, schabblar bort namnet på den österrikiska ärkehertigen som mördades i Sarajevo, ger en missvisande bild av omständigheterna kring Nikolaj II:s abdikation, vänder upp och ner på Trotskijs ståndpunkt 1940 angående USA:s inträde i Andra världskriget, och anger fel år för när Trotskijs änka dog. Services bok är fullständigt otillförlitlig som referensverk.

Ibland får misstagen en att tappa hakan. Service tror att Bertram Wolfe var en av Trotskijs ”medhjälpare” som bodde med honom i Mexiko (sid 441, 473), att André Breton var en ”surrealistisk målare” vars ”bilder visade medkänsla med det arbetande folkets svåra situation” (sid 453), och att Michail Gorbatsjov återupprättade Trotskij 1988, medan Trotskij i själva verket aldrig återupprättades postumt av den sovjetiska regeringen.

Service underlåter att på ett seriöst sätt analysera Trotskijs politiska teorier i hans skrifter och tal – det verkar inte heller som om han alltid brytt sig om att bekanta sig med dem. Ett slående exempel är hans korta diskussion om Trotskijs **Litteratur och revolution** [finns på marxistarkiv.se – öa] från 1923. I ett försök att sammanfatta vad han avfärdar som en ”ojämn översikt av dåtida prosa och poesi” skriver Service: ”Precis som de andra kommunistiska ledarna ville Trotskij ha en hög kultur som var underordnad partiets syften. Det skulle ta många år, antog han, innan en 'proletär kultur' skulle bli allmänt utbredd” (sid 317). I själva verket tillbakavisade Trotskij med eftertryck begreppet ”proletär kultur”, och det var det viktigaste syftet för honom när han tog till pennan mot de kommunistiska radikalerna i Proletkult. Men för Service handlar det om att inte låta fakta komma i vägen för sitt avslöjande av ”Trotskijs förenklade bedömningar” (sid 318) om kulturen. Han hoppar från uttalanden att Trotskij ”inte [var] någon liberal i kulturella frågor” (sid 315) och ”inte någon förespråkare för fullständig konstnärlig frihet” (sid 316) till en tung slutsats: ”Men när det kommer till kritan var det Trotskij som lade den filosofiska grunden till den kulturella stalinismen” (sid 318). Ingenting i Services bok rättfärdigar ett sådant uttalande.

Utan någon möjlighet att bevisa sina argument litar Service till vulgära gissningar och skvalleraktiga sidorepliker för att övertyga sina läsare om att Trotskij är en usel människa. Efter att ha undersökt Trotskijs förstrukna exemplar av en bok av Sidney Hook om marxismen bestämmer sig Service för att ”utropstecknen han gjorde i marginalen vittnar om ilsken själv rättfärdighet och intellektuell egoism” (sid 6). Tidvis är det oklart i vad mån Services skrivande genomsyras av okunskap eller illvilja. Hans diskussion om Deweykommissionen, den oberoende undersökningen 1937 av Moskvarättegångarnas sanningshalt som leddes av filosofen John Dewey, är ett exempel. I Services av felaktigheter översållade redogörelse var Deweykommissionen ett beställningsjobb, där Trotskij manipulerade förhandlingarna och gjorde upp den slutliga frikännande domen. Medlem-

marna i kommissionen, skriver Service, var ”blinda för Trotskijs förakt för deras värderingar... Som åskådare i en djurpark tycket de synd om den sårade besten” (sid 466). Detta är en parodi på de verkliga fakta. I verkligheten sympatiserade inte de flesta medlemmarna i Deweykommissionen, varken liberalerna eller socialisterna, med Trotskijs teorier, men de ansåg att han förtjänade en rättvis behandling efter den skenrättsvisa som skipades vid Moskvarättegångarna, som i själva verket hade dömt Trotskij till döden i sin frånvaro.

Service är på korståg för att placera Trotskij jämte Stalin som en av 1900-talets stora blodtörstiga tyranner. På grund av hur historien slutade – Trotskij mördades av en stalinistisk agent i Mexiko 1940 – måste Service pusta och stänka för att försöka övertyga sina läsare. ”Det är sant att Stalin gjorde ohyggligheter som inte många diktatorer på 1900-talet kunde mäta sig med”, skriver Service. ”Men Trotskij var ingen ängel” (sid 4). I själva verket ”låg [hans] avsikter och praktik nära Stalins. Det var inte mer sannolikt att han skulle skapa ett mänskligt socialistiskt samhälle än Stalin, även om han hävdade och tog på sig att han skulle göra det. Trotskij lyckades inte lösa hur man skulle gå från partidiktatur till allmänt utbredd frihet. Han frossade i terror” (sid 497).

Service försäkrar sina läsare att även om Trotskij kanske uppmärksammade den sovjetiska kulturen, ”så innebar det inte att hans politik hade mjuknat. Det som fortfarande gällde för honom var världsrevolutionen, och inget mänskligt pris [sic!] var för högt att betala i sakens intresse” (sid 313). Men inte ens med insinuationer och felslut når Service ända fram, så han måste hitta på bevis. Service skriver om Trotskij: ”Han visade sin totala moraliska ligkiltighet när han sa till sin amerikanska beundrare Max Eastman i början av 1920-talet att han och bolsjevikerna var beredda 'att bränna tusentals ryssar till aska för att skapa en verkligt revolutionär amerikansk rörelse'. Rysslands arbetare och bönder skulle ha velat känna till det massoffer han övervägde” (sid 313).

Här tar North Service på bar gärning med en direkt förfalskning. En titt i Eastmans memoarer, som är Services källa för denna historia, visar att Trotskij reagerade på att Eastman klagade över att den amerikanska kommunistiska rörelsen dominerades av före detta mensjevikiska ryss-amerikaner. Trotskijs svar till Eastman hade inget att göra med ryska arbetare och bönder och sas på skämt. Men Service låtsas att han har hittat ett kittlande stycke om monstret Trotskij och framför ett högtidligt ovedersägligt argument: ”Om målen var de önskvärda, måste man vara hågad att använda medlen” (sid 313).

Service försöker framställa Trotskij som en person som var kallt ligkiltig för sina barns födelse och vars politiska tvångsföreställningar i slutändan gjorde honom ansvarig för sina familjemedlemmars lidande och död. Trotskij, inte Stalin, är den skyldige här. Service skriver angående Trotskijs psykiskt sjuka dotter Zinas självmord i Berlin 1933: ”Trotskijs försök att politisera [hennes] död var inte något av hans finaste ögonblick” (s 386). Men Service underlåter att ens nämna att Kreml strax innan hade upphävt Zinas medborgarskap och skurit av hennes möjligheter att återvända till sin mor, sin dotter och sin make – ett faktum som var det som Trotskij främst hade i tankarna när han förebrådde Stalin för hennes död.

I slutet av Services bok tornar citaten ur arkiven upp sig, så att ingen ska vara benägen att ifrågasätta om levnadstecknaren har tillförlitliga bevis på Trotskijs moraliska och politiska bankrutt. Citaten kommer främst från arkiven i Moskva och Hoover-institutionen: märkligt nog är det mycket lite från Harvard, där Trotskij lämnade in sina papper för förvaring just innan mordet på honom. Istället har Service bestämt sig för att detta arkiv, den viktigaste samlingen av Trotskijs papper i världen, har ”grävts igenom för länge sedan” (sid xix). Grävts igenom av vem? Service antar väl inte att man kan lita på att Deutscher, den man som han säger ”dyrkade Trotskijs helgongrav” (sid xxi), eller Pierre Broué, som han kallar Trotskijs ”tillbedjare” (sid xxi), har sökt igenom Harvard-samlingen ärligt och grundligt. Service upplyser sina läsare: ”Harvarduniversitetets Houghton-bibliotek är också i besittning av brev som har förtjänat ett förnyat övervägande, och jag tackar [namn på forskningsassistent] för att ha skaffat fram dem jag begärde” (sid xix-xx). Och hur

avgjorde Service vilka brev som ”förtjänade ett förnyat övervägande”?

North kallar Services biografi för ”ett hafsvverk” (sid 140). Hårda ord men fullt berättigade. Harvard University Press har givit sitt godkännande till en bok som inte lever upp till grundläggande historisk vetenskaplig standard.

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)